

www.turkishstudies.net/education

Turkish Studies - Educational Sciences

eISSN: 2667-5609

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Ders Kitaplarında Türk Kültürü: Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan Örnekleri

Turkic Culture in Textbooks: Turkey, Azerbaijan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan Samples

Veda Yar Yıldırım*

Abstract: The aim of the study is to reveal whether the common Turkish culture reflects in the education process by examining Turkey, Azerbaijan, Turkmenistan, Kyrgyzstan and Uzbekistan textbooks, how much and what elements reflects, if it does. In this study, a case study pattern, one of the patterns suitable for qualitative research tradition, was used. Convenience sampling method, which is one of the purposeful sampling types, was used in the research. Within the scope of the study, 47 textbooks from 5 Turkic world countries including Turkey, Turkmenistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Azerbaijan were investigated. In the research, the data were analysed by document review. In the research, after the data were collected through document review, they were analyzed through descriptive analysis. In this research, Turkish culture has been examined as a topic in the textbooks. Information about Turkish culture in the textbooks examined within the scope of the research is considered sufficient by the field experts. However, researches show that students; level of knowledge about the Turkic World is insufficient. For this purpose, a commission can be established on the teaching of these courses, and common principles can be established on the special teaching of history, literature, and art courses in Turkish society. When the titles in the textbooks examined in terms of Turkish unity and integrity are considered, teaching the Turkish World emphasis and culture seem to get more space in the textbooks taught as courses in Turkey. Common points in the textbooks examined within the scope of the research were tried to be given in a detailed way. The aim here is the idea that it will shed light on various lessons on the subject of the common textbook. Common titles in this research may also be the title of the common courses to be prepared.

Structured Abstract: Introduction and Aim of The Study: The Turkic World is located in a wide geography with its historical and cultural richness. According to Ulusoy (2010: 357), who defends that Turks living in the Turkish geography should be taught their own ancestors and wealth; in order for the representatives of the same culture and lineage in this geography to accept themselves as Turks and to experience that pride, Turkic world must be known.

In order that the Turkic world has a significant power and influence, the elements that disrupt the cultural unity and alienate the societies should be removed and these elements should be prevented (Özdağ, 2001). For this, awareness studies should be done. This research was born out of such a need. The awareness study of the cultural association of the Turkic world goes through education.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
Asst. Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences
ORCID 0000-0002-2129-4189

vedayaryildirim@gmail.com

Cite as/ Atıf: Yar Yıldırım, V. (2020). Ders kitaplarında türk kültürü: Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan örnekleri. *Turkish Studies - Education*, 15(5), 3849-3869.

<https://dx.doi.org/10.47423/TurkishStudies.44878>

Received/Geliş: 05 Temmuz/July 2020

Accepted/Kabul: 26 October/Ekim 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 27 October/Ekim 2020

CC BY-NC 4.0

Textbooks have a self-task, such as scraping the norms of society into memories (Aslan, 2010: 216). There are cultural codes within these norms. Textbooks can be an important tool in terms of unity and integrity in the Turkic World, in terms of placing cultural codes in memories and reflecting on behaviour and attitude. This thought is supported by Polat (2019: 255) with the statement that the increased interest in literature in the Turkic World would strengthen the unity. In this research, the situation in the Turkish World has been examined since cultural codes can be included in textbooks such as history, literature, geography, and art. The research is limited to the accessible textbooks such as history, literature, geography, art history that are taught in Turkey, Azerbaijan, Turkmenistan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and topics, visuals contained in the textbooks. The aim of research in this context is to put forth whether the common Turkish culture has been reflected in the education and instruction process, if so, how much and what elements are reflected, by examining Turkey, Azerbaijan, Turkmenistan, Kyrgyzstan, Uzbekistan textbooks

Method: In this study, a case study pattern, one of the patterns suitable for qualitative research tradition, was used. The case study consists of four different patterns (Yıldırım & Şimşek, 2008: 290). In the research, a holistic single state pattern was preferred. A single unit of analysis is mentioned in this pattern (Yıldırım & Şimşek, 2008: 290). Here, the analysis unit Turkic World and its culture are considered as a whole.

Convenient case sampling method, which is one of the purposeful sample types used in qualitative research, was used in the study. The study group of the research includes textbooks that can be accessed from the Turkic World. In the research, textbooks of five Turkic World countries including Turkey, Turkmenistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Azerbaijan were examined.

In this study, document review was used as data collection method. In the research, after the data were collected through document review, they were analysed through descriptive analysis. In accordance with the qualitative tradition, the entire data set consists of documents. The data obtained in this study were examined in terms of Turkish culture.

Findings: When the history and literature textbooks taught in 9., 10., 11., 12. grade in secondary education in Turkey were examined, there are many common points regarding Turkic World history and culture. When art history book that is taught as a course in Turkey has been examined, tent form related to common art, transition from tent form to architecture, painting, sculpture arts, traditional handicraft subjects are seen. Cultural traces are more common in history textbooks in Kyrgyzstan. The important personalities that have left trace are located more in the history and literature textbooks in Uzbekistan. The important personalities that have left trace are also located more in the history textbooks in Turkmenistan. When literature, history, geography textbooks that are taught as a course in Azerbaijan were examined, there are many common points regarding Turkic World literature and culture. It is seen that information about other Turkish states in Azerbaijan textbooks is less than others.

Discussion, Results and Suggestions: The experts whose opinions were consulted within the scope of the research stated that these common elements may be sufficient to learn Turkish Culture. In one study, according to the students from Turkmenistan, information about national values and international cultures is given in the courses on social studies in their countries (Oran, 2019: 196). This research supports this result. However, researches show that students do not know Turkish World adequately and they do not know Turkish culture and geography enough (Aksoy & Karacalı, 2015: 1; Topal & Sezer, 2016: 110; Turgut & Kaymakçı, 2019: 79; Ulusoy, 2010: 375). Although the content arrangement of the lessons (Topal & Sezer, 2016: 111) and the problem of updating the teachers themselves are among the reasons of this (Ulusoy, 2010: 375), the problem may arise from the awareness of the Turkic World and the approach of teaching history, literature and art.

It is seen that there is a lot of emphasis on unity in the Turkic World. Turkic World emphasis and culture in the textbooks for the courses taught in Turkey seem to get more space. In the textbooks examined within the scope of the research, the knowledge about Turkish culture is considered sufficient by the field experts. However, research shows that students' level of knowledge about the Turkic World is insufficient. For this purpose, a commission can be established on the teaching of these courses, and common principles can be established in the private teaching of history, literature and art courses in Turkish society.

Keywords: Curriculum and Instruction, Turkic World, Textbooks, Culture, Integration.

Öz: Araştırmanın amacı Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan’da ders kitaplarının incelenerek eğitim öğretim sürecinde ortak Türk kültürünün yansıyor yansımadağının, yansadıysa ne kadar ve hangi unsurların yansadığının ortaya konmasıdır. Bu çalışmada nitel araştırma geleneğine uygun desenlerden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem türlerinden biri olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırma kapsamında Türkiye, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan olmak üzere beş Türk Dünyası ülkesinden kırk yedi ders kitabı incelenmiştir. Araştırmada veriler doküman incelemesiyle toplandıktan sonra betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir. Bu araştırmada kitaplarda Türk kültürü konu başlığı olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen kitaplarda Türk kültürüne ilişkin bilgi alan uzmanları tarafından yeterli görülmektedir. Ancak araştırmalar göstermektedir ki, Türk Dünyası hakkında öğrencilerin bilgi düzeyleri yetersizdir. Bunun için bu derslerin öğretimi konusunda da bir komisyon kurularak Türk toplumunda tarih, edebiyat, sanat derslerinin özel öğretimi konusunda ortak ilkeler oluşturulabilir. Türk birliği ve bütünlüğü anlamında incelenen kitaplarda yer alan başlıklar ele alındığında, Türk Dünyası vurgusu ve kültürünün öğretilmesinin Türkiye’de ders olarak okutulan kitaplarda daha çok yer aldığı görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen kitaplarda ortak noktalar detaylı verilmeye çalışılmıştır. Burada amaç ortak kitap konusunda çeşitli derslere ışık tutacağı düşüncesidir. Bu araştırmada yer alan ortak başlıklar hazırlanacak ortak derslerin de başlığını oluşturabilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Programları ve Öğretim, Türk Dünyası, Ders Kitapları, Kültür, Bütünleşme.

Giriş

Türk Dünyası’nda kültürel birlik bütünlük konusunda büyük beklentiler bulunmaktadır. Türk Dünyası kavramı geniş bir alana yayılma olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım, 2015: 10). Kafesoğlu’na (1999, akt. Bay, Alimbekov, Mete, Cüçük & Yokuş, 2017: 56) göre Türk kelimesi isim olarak türeyen, çoğalan, sıfat olarak güçlü, kuvvetli anlamına gelmektedir. Anayurt olarak Orta Asya olarak gösterilmektedir. Orta Asya’nın yeri olarak net bir fikir birliği olmamakla birlikte bulgular şu an bağımsız olarak kurulan Türk devletlerinin olduğu coğrafyayı işaret etmektedir (Kafesoğlu, 1999, akt. Bay vd. 2017: 56). Dünya üzerinde Türkler; bağımsız, özerk, azınlık, göçle başka ülkelerde, topluluk olarak tüm kıtalara yayılmış bir şekilde yaşamaktadırlar (Uçar, 2007, akt. Bay vd. 2017: 58). Yapılan tahminlere göre Türk nüfusu 2025 yılında 300 milyonu bulacaktır (Özkan, 2007: 292).

Türk Dünyası tarihi ve kültürel zenginliğiyle geniş bir coğrafyada yer almaktadır. Türk coğrafyasında yaşayan Türklere kendi soyunun, zenginliğinin öğretilmesi gerektiğini savunan Ulusoy’a (2010: 357) göre, 18. yüzyılın sonuna doğru devletleşmiş Amerika’da yaşayanların kendilerini Portekiz, İspanyol, İngiliz, Hindu değil de Amerikalı kabul etmesi gibi bu coğrafyada aynı kültürün ve soyun temsilcilerinin kendilerini Türk kabul edip, o gururu yaşamaları için bu dünyanın bilinmesi gerekiyor. Örnek verilecek olursa, “Bir ananın iki oğlu, Bir âmanın iki qolu, O da ulu, bu da ulu, Azərbaycan-Türkiyə” şiirinde Türkiye ve Azerbaycan bağına kuran anadil şairi, milli tarih ve kültür konusundaki konumu, Türk dünyasının meselelerini kendi meselesi bilen (Muradov, 2011: 101) Bahtiyar Vahapzade’yi tüm Türk dünyasının bilmesi birlik adına yararlı olacaktır.

Türk dünyasının önemli bir güç ve etkiye sahip olabilmesi için kültür birliğini bozan, toplumları yabancılaştıran unsurlar uzaklaştırılmalı ve bu unsurlara engel olunmalıdır (Özdağ, 2001). Bunun için farkındalık çalışmaları yapılması gerekir. Bu araştırma böyle bir ihtiyaçtan doğmuştur. Türk dünyası kültürel birlikteliğinin farkındalık çalışması eğitimden geçmektedir. Türkiye ile diğer Türk devletleri arasında eğitim ve diğer konularda iş birlikleri yapılmaktadır. Eğitimin önemine vurgu yapan Kavak ve Atanur (2001: 92), eğitimin tüm Türk Dünyası’nın kalıcı dostluğuna hizmet edebileceğini, bunun için eğitim adına yapılmış *Büyük Öğrenci Projesi’nin* önemli olduğu görüşündedirler. Eğitim adına yapılan diğer bir iş birliği Türkiye ile Azerbaycan arasında 3 Mayıs 1992 yılında imzalanan *Eğitim, Öğretim, Uzmanlık Hizmetleri, Teknik ve Bilimsel İş birliği Anlaşmasıdır*. Bu anlaşma iki ülke arasında eğitim, öğretim, uzmanlık ve danışmanlık konularında iş birliğine gidilmesini önermektedir (Büyükbay, 2017:14). Türk Dünyasında eğitim sistemleri konusunda yapılacak araştırmaları çoğaltmak iş birliğine destek verebilecektir. İlgili literatürde Türk Dünyası’nda eğitim hakkında yeterince bilgi

bulunmamaktadır. Bu yüzden Türk Dünyası'nda eğitim konusunda ilgili literatür taramasına dayalı bilgiler sınırlıdır.

İş birliği yapılan Türk devletlerinin eğitim sistem yapısı incelendiğinde, ülkelerde eğitimin zorunlu olma yılı en az 9'dur. Türkiye'de 12 yıl, Azerbaycan ve Kırgızistan'da 11 yıldır. Eğitim kademeleri tüm ülkelerde birbirine benzemektedir (Savaş, 2009: 272-279). Türk Dünyası'nda eğitimde ortak olan ilkeler; eğitimde süreklilik ve izleme, demokratiklik, eğitim sisteminin laik olması, eşitlik ve eğitim hakkıdır (Dündar, 2016: 4). İlgili literatüre dayalı Kırgızistan eğitim sorunları; eğitim programlarına katılımın olmaması, programların bilgiye dayalı ezberci bir yapıda olması, ders kitaplarının yeterli kalitede olmaması, okula devamsızlık ve okul terki, geleneksel eğitim yöntemlerinin devam etmesi, öğretmen merkezli anlayışın devam etmesi, sınav odaklı bir yapıdır (Şişman & Arı, 2009: 135). Bu sorunlar aslında diğer tüm ülkelerin sorunlarına benzemektedir. Yasal mevzuat açısından Azerbaycan eğitim sisteminin genel esasları 1992 yılında mecliste kabul edilen Tahsil Kanunu ile belirlenmektedir. Azerbaycan eğitimi, demokratik bir karakter taşımakta olup genel dünyevi değerler, milli zemin üzerinde öğretilmektedir (Ergün, 1997: 501). Türk Dünyası'ndaki eğitime ilişkin bu genel açıklamalardan sonra bu dünyaya ilişkin yapılan araştırmalardan birkaçı incelendiğinde, şu sonuçlar görülmektedir:

Eğitim fakültesinde öğrenim gören geleceğin sosyal bilgiler öğretmenleri üzerinde yapılan araştırmada Türk Dünyası'na ilişkin bilgilerin yüzeysel olduğu görülmekte, ancak öğrencilerin manevi birliktelik lehine kurdukları cümleler de (Turgut & Kaymakçı, 2019: 38-81-82) kültürel birlikteliğin lehinde bir algı olarak değerlendirilebilir. Bir diğer araştırmada 7. Sınıf öğrencileri Türk Dünyası'ndan iki ülkeyi bilebildiklerini, en az Kırgızistan'ı bildiklerini (Aksoy & Karaçalı, 2015:12) ve bu bilgilerinin büyük çoğunluğunu tarih kitaplarından öğrendiklerini bildirmişlerdir (Aksoy & Karaçalı, 2015:1). Başka bir araştırmada üniversite öğrencilerinin Türk Dünyası coğrafyası farkındalık düzeylerinin çok düşük olduğu görülmektedir (Topal & Sezer, 2016: 96). Diğer bir araştırmada ise ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Türk Dünyası'nda kültürlerin benzerlik gösterdiği ve bu dünyada iş birliklerinin çoğaltılması gerektiğine dair görüşleri bulunmaktadır (Ulusoy, 2010: 357). Yine 415 akademisyenin katıldığı bir araştırmada, akademisyenlerin Türk Dünyası kavramını "ortak Türk medeniyeti", Türk Dünyası vatandaşlığı kavramını ise "ayrılıklar ve benzerlikler bağlamında ortak hareket edebilme bilinci" olarak algıladıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmalar göstermektedir ki, Türk Dünyası'nda yaşayanlar kendi kültürlerini, tarihlerini çok iyi bilememektedirler. Oysa Türk tarihi, tek bir topluluğun tarihi değil, dili, dini, örf adetleri ile aynı milli kültürün taşıyıcısı (Memiş & Köstüklü, 2005: 1-2) olan fakat baskılar sonucu Türk yerine; *Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen, Azeri* vb. boy hanedan, değişik adlarla anılan (Saray, 1999: 3) Türk zümrelerinin tarihidir. Öğrencilerin Türk Dünyasını, tarihini, coğrafyasını, kültürünü fazla tanınamalarının nedeni ders kitaplarında yeterince Türk dünyasına yer verilmemesi ve öğretmenlerin de kendilerini bu konuda güncellemelerinden kaynaklanmaktadır (Safran, 2006, akt. Ulusoy, 2010: 375). Ders kitaplarında sadece bağımsız Türk devletleri değil, dünyada yaşayan tüm Türk topluluklarına ilişkin bilgilerin yer alması gerekmektedir. Böylece milli bir benliğe ulaşılacaktır (Ulusoy, 2010: 375). Hem örgün eğitimde hem de yaygın eğitimde bir takım ders içerikleri bu farkındalık için düzenlenebilir. Ancak ders içeriklerine ilişkin program düzenlemelerinin içeriği yetersiz görülmektedir (Arıcı, 2011; Bayram, 2011; Sezer, 2011; Sezer Topal & Deniz, 2014; Sezer & Topal, 2014; Ulusoy, 2009; Ünal & Özmen, 2012; Yıldırım, 2006, akt. Topal & Sezer, 2016: 101).

Ders kitaplarının toplumun normlarını belleklere kazıma gibi bir öz görevi bulunmaktadır (Aslan, 2010: 216). Bu normların içerisinde kültürel kodlar bulunmaktadır. Türk Dünyası'nda birlik ve bütünlük açısından kültürel kodların belleklere yerleşmesi, davranışa ve tutuma yansımaları açısından ders kitapları önemli bir araç olabilir. Bu düşüncüyü Polat da (2019: 255) Türk Dünyası'nda edebiyata ilginin artmasının birliği, bütünlüğü güçlendireceğine dair ifadesiyle desteklemektedir. Bu çalışmada, tarih, edebiyat, coğrafya, sanat gibi kültürel kodlar ders kitaplarında yer alabileceğinden Türk

Dünyası’nda durum incelenmiştir. Araştırma, Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan’da ders olarak okutulan tarih, edebiyat, coğrafya, sanat tarihi gibi ulaşılabilen kitaplar ve kitaplarda yer alan konu başlıkları, görsellerle sınırlıdır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan ders kitaplarının incelenerek eğitim öğretim sürecinde ortak Türk kültürünün yansıyor yansımadığının, yansıdıysa ne kadar ve hangi unsurların yansıdığının ortaya konmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Türkiye’de okutulan ders kitaplarında yer alan Türk tarih ve kültürüne ilişkin bilgiler nelerdir?
- Kırgızistan’da okutulan ders kitaplarında yer alan Türk tarih ve kültürüne ilişkin bilgiler nelerdir?
- Özbekistan’da okutulan ders kitaplarında yer alan Türk tarih ve kültürüne ilişkin bilgiler nelerdir?
- Türkmenistan’da okutulan ders kitaplarında yer alan Türk tarih ve kültürüne ilişkin bilgiler nelerdir?
- Azerbaycan’da okutulan ders kitaplarında yer alan Türk tarih ve kültürüne ilişkin bilgiler nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizlerine dair bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma geleneğine uygun desenlerden durum çalışması deseni kullanılmıştır. “Durum çalışması nasıl ve niçin sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayı derinliğine incelemesine olanak veren araştırma yöntemidir” (Yıldırım & Şimşek, 2008: 277). Durum çalışması kendi içerisinde dört farklı desenden oluşmaktadır Araştırmada bütüncül tek durum deseni tercih edilmiştir. Bu desende tek bir analiz biriminden söz edilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2008: 290). Burada analiz birimi Türk Dünyası ve kültürü bir bütün olarak düşünülmüştür. Bütüncül tek durum desende yapılacak çalışmanın, daha sonraki araştırmalara öncülük etmesi önemlidir (Yıldırım & Şimşek, 2008: 291). Araştırmanın bütünlük adına ortak dersler için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örneklem türlerinden kolay ulaşılabılır durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde temel anlayış erişilmesi kolay olan durumu seçmektir (Yıldırım & Şimşek, 2008: 113). Çalışma grubunu Türk Dünyası’ndan ulaşılabilen ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmada Türkiye, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan olmak üzere 5 Türk Dünyası ülkesinin ders kitapları incelenmiştir. Tablo 1’de araştırmanın çalışma grubuna dair bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1: İncelenen Kitaplar

N	Ülkeler	Sınıflar	İncelenen Kitaplar
1	Türkiye	9,10,11,12 9,10,11,12 10	Edebiyat Tarih Sanat Tarihi
2	Türkmenistan	6,8,9 9	Orta Asırlar Tarihi Cihan Tarihi
3	Özbekistan	7 7,8,9,10,11	Özbekistan Tarihi Cihan Tarihi
4	Kırgızistan	6,7,8 5,6,7,8,9,10,11 5,6,7,8,9,10,11	Kırgız Edebiyatı Dünya Tarihi Kırgız Tarihi
5	Azerbaycan	7,9 8,10	Coğrafya Azerbaycan Tarihi

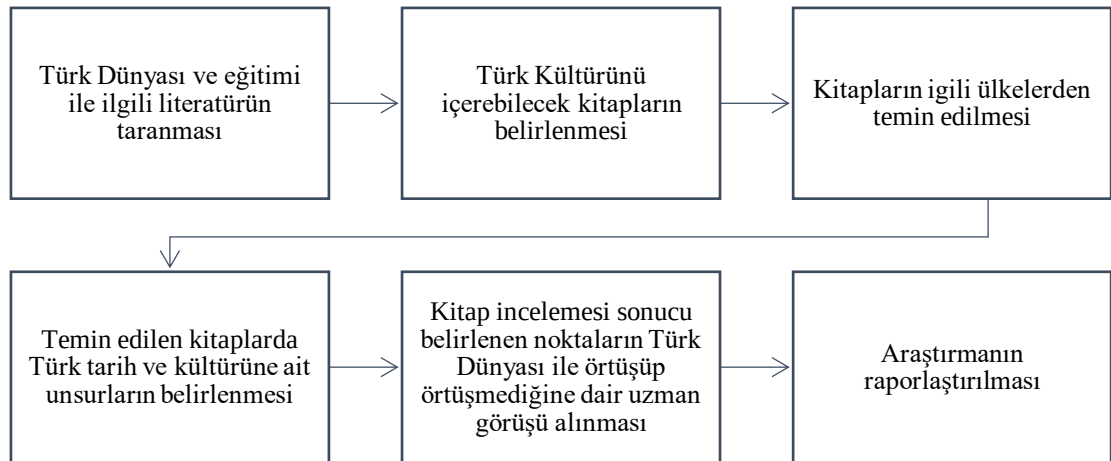
7,8,9,11	Umumi Tarih
8,9,10	Edebiyat

Tablo 1’de görüldüğü üzere, çalışmaya Türk Dünyası’ndan beş ülke dahil edilmiştir. Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan’dan kitaplar getirtilmiştir. Türkiye’den 9 kitap, Türkmenistan’dan 4 kitap, Özbekistan’dan 6 kitap, Kırgızistan’dan 17 kitap ve Azerbaycan’dan 11 kitap olmak üzere toplamda 47 kitap incelenmiştir. Azerbaycan eğitiminde okutulan ders kitaplarına ayrıca <http://www.e-derslik.edu.az/> internet sitesinden erişilerek incelenmiştir. Kitaplarda konu başlıkları ve görsellerde Türk kültür ve tarih izleri aranmıştır. Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Azerbaycan’dan ulaşılabilen kitapların ihtiyaç halinde çevirisinde yine bu ülkelerden gelerek Türkiye’de yaşayan üniversite öğrencisi ve akademisyenlerden yararlanılmıştır.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2008: 187). Bu çalışmada Türk kültürüne dair bilgi içerebilecek kitaplar doküman olarak belirlenmiştir.

Araştırmada veriler doküman incelemesiyle toplandıktan sonra betimsel analiz yoluyla incelenmiştir. Araştırmada nitel geleneğe uygun olarak tüm veri seti dokümanlardan oluşmaktadır. Böyle durumlarda araştırmacı tarafından araştırmanın amacını yansıtan temalar veya kategoriler önceden oluşturabilir ve bu temalar yapılacak olan analizin de temel kategorileri olacaktır (Yıldırım & Şimşek, 2008: 198). Bu çalışmada elde edilen veriler Türk kültürü açısından incelenmiştir. Araştırma sürecinin aşamaları Şekil 1’de verilmektedir:

Şekil 1: Araştırma sürecinin aşamaları

Şekil’de verildiği üzere araştırma süreci 6 aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada ilgili literatür taranmıştır. Tarama sürecinde ve araştırmacının katıldığı Uluslararası Türk Eğitim Kongresi’nde de görülmüştür ki, Türk Dünyası’nda kültürel bütünleşme konusu ön plandadır. İkinci aşamada Türk Kültürünü içerebilecek kitaplar belirlenmiştir. Üçüncü aşamada kitaplar Türk devletlerinden temin edilmiştir. Kitapların temin edilme sürecinde bazı zorluklar yaşanmıştır. Kitaplar daha çok tanıdıklar aracılığı ile temin edilmiştir. Bu yüzden Kazakistan ders kitaplarına ulaşamamış ve araştırma kapsamından çıkarılmıştır. Dördüncü aşamada temin edilen kitaplarda Türk tarih ve kültürüne ait unsurlar belirlenmiştir. Beşinci aşamada kitap incelemesi sonucu belirlenen unsurların Türk Dünyası ile örtüşüp örtüşmediğine dair uzman görüşü alınmıştır. Bunun için alanlarında uzman 3 akademisyen (biri edebiyat, biri tarih, biri sanat tarihi) ve 5 öğretmenden (3’ü tarih, 2’si edebiyat) görüş alınmıştır. Son aşamada araştırma raporlaştırılmıştır. Araştırma sürecinde 47 kitap incelenmiş ve tüm bu süreç 11 ay sürmüştür.

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği için öncelikle dokümanların toplama aşamasından, analiz aşamasına kadar tüm sürecin detaylarıyla açıklanması, yeterli sayıda kitap ve yeterli sayıda ülkenin sürece dahil edilmesi, alanında uzman kişilerden görüş alınması, araştırmanın konusuyla elde edilen sonuçlar arasında tutarlık oluşturulması, araştırma sonuçlarının ilgili literatürle tartışılması, tüm süreçlerin raporlaştırılması ve araştırmacının şahsi düşüncelerinden ziyade var olan durumu olduğu gibi aktarılması sağlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde Türk Dünyası bağımsız devletleri eğitim sistemlerindeki ders kitaplarında yer alan Türk tarih ve kültürüne ilişkin bulgulara yer verilmektedir.

Türkiye’de İncelenen Ders Kitapları

Tablo 2: Türkiye’de Tarih Ders Kitapları

Sınıf	Sayfa	Türk Tarihine ve Kültürüne İlişkin notlar/görseller
9.sınıf	78	Türklerin göç yolu
	190	Oğuzlar
	203	İsfahan’da bulunan Mescid-i Camisi
	157	Büyük Selçuklular
	180	751 Talas Savaşı
	207	2016 Hoca Ahmet Yesevî Yılı (UNESCO)
	122	İpek Yolu güzergâhı.
	183	Türk milli kültüründe İslam dini
	183	Türk birliğinin sağlanmasında İslamiyet
	184	Türk kültür, medeniyeti ve Karahanlılar
	186	Kutadgu Bilig
	186	Divân-ı Lûgati’t-Türk
	187	Atabetü’l- Hakayık
	187	Divân-ı Hikmet
	191	Selçuklu Devleti
	91	Avrasya coğrafyası
10. sınıf	13	Büyük Selçuklu Devleti’nin etkileri
	15	Türklerin Anadolu’yu yurt edinmesi
	17	Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması
	18	Büyük Selçuklu Devleti’nin kuruluşu, Tuğrul Bey
	19	Malazgirt Savaşı
	20	İlk Türk Beylikleri
	21	Malazgirt Zaferi’nden sonra kurulan beylikler
	22	Anadolu’da Selçuklu-Bizans Mücadelesi
	23	Anadolu’nun Tapusu: Miryokefalon
	24	Anadolunun Türkleşmesi
	25	Türkiye Selçuklularında Teşkilat Yapısı
	27	Türkiye Selçuklularında Ordu
	28	Haçlılar karşısında Türkler
	35	Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması
	36	Moğol İstilas
	37	Alâeddin Keykubad, Selçuklu sultanları
	53	Anadolu’nun pek çok yerinde Kayı adlı köyler
	67	Timur; İran, Kafkasya ve Azerbaycan
	109	Türk kültüründen gelen unsurlar
	107	Dinî ve felsefî konulara ilgi duyan Fatih
	108	XIV-XVI. yy. Türk dünyasında bilim insanları
11.sınıf	18	Ferhat Paşa Antlaşması’ndan sonra Safeviler
	40	1731 yılında Şah Tahmasb
	40	İstanbul Antlaşması

	39	Çar I. Petro
	173	Türkçülük, Türk birliğini kurma
	86	Batılı seyyahların Türklere ön yargısız oluşu
12.sınıf	36	1917 Gürcüler ve Ermenilerin faaliyetleri
	37	Kafkas İslam Ordusunun kurulması.
	37	Kafkas İslâm Ordusunun Bakü'yü kurtarması
	87	Kars Antlaşması
	116	Türkiye'de de Latin harflerinin kabulünü
	238	25 Aralık 1991; Orta Asya ve Kafkasya'da birçok devlet bağımsızlığı
	239	Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
	239	Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı
	239	Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Baş.
	104	Laiklik ilkesi, Türk devlet geleneği
	239	Atatürk'ün 1936'da yaptığı bu değerlendirme; Orta Asya Türkleri bağımsızlığını elde edecek.
	35	Enver Paşa ve Turancılık fikri.
	116	Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabeler
	117	Yeni Türk tarih görüşü "Türk Tarih Tezi"
	238	Türkiye'nin bağımsızlığını kazanan Türk devletleri için birçok alanda çalışma yapması
	240	Nevruz kutlamaları
	240	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

Tablo 2'ye göre, Türkiye'de ortaöğretimde 9,10,11,12. sınıflarda ders olarak okutulan tarih kitapları incelendiğinde Türk Dünyası tarihi ve kültürüne ilişkin birçok ortak nokta yer almaktadır. Türkiye'de okutulan tarih kitaplarında Türklerin göçlerinden başlayan süreç, Anadolu'ya gelişleri, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı, bağımsızlığını kazanan Türk Devletleri, dini yönden İslamiyet'in kabulü, kültürel yönden ortak değerler, Türk devletleri ile yapılan iş birlikleri, kurulan vakıf, ajanslar, yapılan antlaşmaların yer aldığı görülmektedir. Türkiye'de okutulan tarih ders kitaplarında Türk tarihi ve kültürüne dair yeterince bilgiye yer verildiği söylenebilir. Türkiye'de okutulan Edebiyat ders kitaplarında Türk tarih ve kültürüne ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmektedir:

Tablo 3: Türkiye’de Edebiyat Ders Kitapları

Sınıf	Sayfa	Türk Edebiyatına ve Kültürüne İlişkin notlar
9.E	28	Azeri, Özbek, Türkmen Türkçesi
	28	Standart (Ölçünlü) Dil
	95	Göktürk harfleriyle yazılmış bir mezar taşı
	123	Uygur eseri: Kalyanamkara ve Papamkara
	153	Millî Mücadele ile ilgili duygu ve düşünceler
	233	İlimsiz şiir olmayacağını söyleyen Fuzûlî
10.E	286	Cengiz Aytmatov
	302	Melih Cevdet Anday
	25	Kuzey-Doğu Türkçesi
	41	Dede Korkut Hikâyeleri
	140,156	Alp Er Tunga, Oğuz Kağan, Şu, Ergenekon, Bozkurt, Türeyiş destanları, Satuk Buğra Han, Manas, Cengiz Han, Timur, Battal Gazi, Danişmend Gazi, Köroğlu Destanları.
11.E	97	Osman Turkay, Ozker Yaşın; Bahtiyar Vahapzade; Mağcan Cumabayulı; Abdulhamit Süleyman Colpan, Aybek; Ata Atacanoglu
	100	Türkiye dışındaki çağdaş Türk şiirinin başlıca temsilcileridir.
	38	Muhammed Hüseyin Şehriyar
	101	Şehriyar’ın Heyder Baba’ya Selâm şiirinin Azeri Türkçesindeki şekli
12.E	185	Türk dünyası edebiyatının önemli roman ve hikâye yazarları arasında Cengiz Dağcı, İsmail Gaspıralı (Kırım); Neriman Nerimanov, İsa Hüseyinov, Sabir Ehmedov, Seyid Hüseyin (Azeri) Musa Akyiğit, Muhammed Zahir Bigi (Tatar); Cengiz Aytmatov, Ali Tokombaev (Kırgız) gibi isimler sayılabilir.
	181	Selvi Boylum Al Yazmalım (Kırgızistan)
	187	Cengiz Aytmatov (1928-2008)
	271	Türk edebiyatının ilk söylev örneği, Kök Türk Kitabeleridir.
	272	Orhun Yazıtları

Tablo 3’e göre, Türkiye’de ortaöğretimde 9,10,11,12. sınıflarda ders olarak okutulan edebiyat kitapları incelendiğinde Türk Dünyası edebiyatı ve kültürüne ilişkin birçok ortak nokta yer almaktadır. Türkiye’de okutulan edebiyat kitaplarında dil, alfabe, önemli görülen ortak şair ve edebiyatçılar, Türk Dünyası edebiyatına özellikle vurgu, ortak yazma eserler ve destanları olduğu görülmektedir. Türkiye’de okutulan sanat tarihi ders kitabında Türk tarihi ve kültürüne ilişkin bulgular Tablo 4’te verilmektedir:

Tablo 4: Türkiye’de Sanat Tarihi Ders Kitabı

Sınıf	Sayfa	Türk Sanat Tarihine İlişkin Notlar	Görsel Destek
10	190	Kubbetü’s Süleybiye dışında ilk türbe örnekleri, Arap Ata Türbesi, Sultan Sencer Türbesi	Sultan Sencer Türbesi,
	35	Tümülüsler	Güneş Tapınağı
	165	Orta Asya’da toplumların kültürel geçmişleri	Pazırık Kurganı
	165	Bozkır kültürünün etkisiyle çadırda yaşam	Yurt’un bölümleri
	166	Aplike	Aslan grifonu
	167	Kurgan	
	170	Altın Elbiseli Adam, Kazakistan	Altın Elbiseli Adam
	171	Eğri kesim tekniği	Kül Tigin Yazıtı
	172	Göktürk heykel sanatı	Kül Tigin heykelinin başı
	176	Uygurlar eski Türk resim sanatı	Uygur Prensleri freskosu
	197	Mişatta Sarayı	Mişatta Sarayı
	218	Türklerde hat, ebru, tezhip sanat alanları	Gördes (Türk) düğümü
	233	Ebru sanatı	Ebru sanatı
	236	Türk maden sanatı	Selçuklu maden sanatı

Tablo 4'e göre, Türkiye'de ders olarak okutulan sanat tarihi kitabı incelendiğinde ortak sanata ilişkin, çadır formu, çadır formundan mimariye geçiş, resim, heykel sanatları, geleneksel el sanatları konuları görülmektedir. Notlar ve görseller incelendiğinde, Türk tarihinin sanatsal açıdan verildiği görülmektedir. Kırgızistan'da okutulan ders kitaplarında Türk tarihi ve kültürüne ilişkin bulgular aşağıda Tablo 5'te yer almaktadır:

Kırgızistan'da İncelenen Ders Kitapları

Tablo 5: Kırgızistan'da İncelenen Ders Kitapları

Sınıf	Kitabın Adı	Sayfa	Türk Tarih ve Kültürüne İlişkin Notlar/Görseller
5	Kırgızistan ve Dünya Tarihi	22	Balbal
		28	Çin Yazma eserlerinde göre M.Ö. III. asırda Kırgızlar
		32	Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügati't Türk
		42-43	Kırgızlar kullanan insan isimleri Türk boylarından (Kazak, Özbek, Tatar, Başkurt, Uygur, Türkmön, Altay, Tuva vb.)
		43	Kırgızlar Türkçe konuşan halkların/boyların arasında en eski boylardandır
		44	Soy bilimi
		52-53	Osmanlı Sıdk Ulu Türklerin şeceresi Nuh peygamber
		53	Manas destanı
		63	Türklerde armanın görevi "tamga"
		74-75	Mahmut Kaşgari
		84-85	Türklerin ortaya çıkışı ana kurt miti
		128	Urartu Krallığı
		197	Sakalar
		202	Kırgız etimolojisi "Kırılmaz", "Kırk Oğuz"
6	Dünya Tarihi, Kırgızistan Tarihi	34	Kırgızların vatanı Doğu Tanrı Dağlarıdır
		48-49	Barsbek Türk Hakanlığı ile Tan İmparatorluğu
		53	Tonyukuk-Kültegin
		66	Kırgız yazısı mezarlıklarda ve taş yüzeylerinde
		68	Kırgız Şeceresi
		80	Runik yazılar
		84	Türk-Soğdu kültürü
		115-121	Hunlar/Atilla
		141	Ulu İpek Yolu
		143	Batı Türk Hakanlığı kuruldu
		145	İkinci Doğu Türk Hakanlığı
		152	Uygurlar
		156-157	Avar ve Hazar Hakanlığı
		159-160	Oğuz Yabguluğu
		160-161	Arkeolojik araştırmalar Türk boylarının tarihi
		162	İlkçağ göçebe Türk toplumunda devlet
		165	"Tölgö/Kehanet Kitabı"
		166	Türkler ilk olarak Soğdu yazısını kullanmıştır
		166	İlk Türk kitabeleri
		167	Göçebe Türklerin taş yüzüne yazdığı yazılar
		169	Balbal taşlar
		189	Türk ve Türkleştirme kavramları
7	Kırgızistan Tarihi	7	Uygur Hakanlığı
		14	Runik Yazı alfabesi
		29	Kaşkar şehri, Türk boylarının siyasi merkezi
		29	Karahanlı toplumu
		39-40	Gazneliler devleti Mahmut Gaznevi
		55	751 Talas savaşı
		59-61	Kutadgu Bilig/Yusuf Has Hacıp
		63-70	Divan-ı Lügati't Türk/ Mahmut Kaşgari

		113	Tarihi kaynaklarda Moğolistan devleti
		116	Manas destanı
8	Kırgızistan Tarihi	74-114	Kırgızistan tarihi Hokand hanlığı dönemi.
8	Cihan Tarihi	56	1774'te Küçük Kaynarca Barış anlaşması
		57	1783'te Rusya Kırım'ı kendi toprakları olarak ilan etti
		114	Hünkâr İskelesi anlaşması
		115-138	Osmanlı İmparatorluğu XVII. yy. sonu XX. yy. başı
9	Kırgızistan Tarihi	25	Turan partisi
9	Songku Tarih	24	Mahatma Gandhi, Türk Mustafa Kemal
		28	İttihat ve Terakki cemiyeti
		52-83	Birinci Dünya Savaşı
		120-128	Mustafa Kemal'in hayatı ve devrimleri
10	Kırgızistan Tarihi	48	Soy bilimi ve Türk şecereleleri
		58-59	Efsanelere göre Türklerin babası
		59	Türklerin Şeceresi
		76	Arap Çin savaşındaki zafer Türkler
		80-83	Barsbek
		134	XIV-XVII. yüzyıldaki Kırgızların temeli
		216	Türk boylarının şifahi kültürü
10	Dünya Tarihi	131	Sakalar
		133	Türk hakanlığı
		136	Timur
		137	Türk hakanlığı
		137-149	Osmanlı İmparatorluğu
11	Kırgızistan Tarihi	250	Kırgız-Türk Manas Üniversitesi
	Dünya Tarihi	73	San-Stefan anlaşması
		80	Brest Barış Anlaşması
		146-174	Türkiye Cumhuriyeti
8	Kırgız Edebiyatı		Eski Kırgız Yazıları ve Şifahi Mirası Türk Dünyasının Ortak Mirası Kutadgu Bilig Mahmut Kaşgari "Türk Sözlüğü Divanı"
6	Kırgız Edebiyatı	306-314	Kardeş Milletlerin Şifahi Eserleri
7	Kırgız Edebiyatı	352-353	Nazım Hikmet

Tablo 5'e göre, Kırgızistan'da okutulan tarih ve edebiyat kitaplarında ilk göç hareketleri, ortak kültüre ait eserler, önemli şahsiyetler, devletlerin ortak geçmiş tarihleri, antlaşmaları, edebi eserler, gelenek ve örflerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Kırgızistan'daki tarih kitaplarında daha çok kültürel izler görülmektedir. Özbekistan'da okutulan ders kitaplarında Türk tarihi ve kültürüne ilişkin bulgular aşağıda Tablo 6 ve Tablo 7'de yer almaktadır:

Özbekistan’da İncelenen Ders Kitapları

Tablo 6: Özbekistan Ders Kitapları

Sınıf	Kitabın Adı	Sayfa	Türk Tarihi ve Kültürüne İlişkin Notlar
7	Özbekistan Tarihi Edebiyat	14,15,16,17,18,41,42,43,44,53,54,55,56,57,58,59,60,61,62,82,83,84,91,92,93,94,95,96,97,98,99,100,101,102,103	-Türk hakanlığı devrinde orta Asya halkları -Batı Türk Hakanlığı -Maveraunnehirde bağımsız devletlerin kuruluşu -Karluklar -Oğuzlar -Tahiriler -Gazneliler, -Karahanlılar, -Harezim devletinin yükselişi -Çağatay ulusunun kuruluşu -Maveraünnehir ve Harezim’in medeni hayatı Beytül Hikme, el Harezmi, el Fargani, Farabi, İbni Sina, Biruni, Zamehşeri, Yusuf Has Hacip, Kaşgarlı Mahmut, Ahmet Yükneki, Dini bilimlerin gelişimi; El Maturudi -İmam Buhari -el Mergani
7	Cihan Tarihi	121,122, 122, 123, 124, 151	-Selçuklu, Osmanlı Devleti, Türklerin Medeniyeti
8	Cihan Tarihi	84,85,86,87,142,143,144	-XVI -XVIII YY. Osmanlı İmparatorluğu -1800-1870 Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu
9	Cihan Tarihi	37,38,70,86,87,112,113,114,115,126,127	-Almanya -Osmanlı devletinin münasebetleri -Rus-Osmanlı savaşı San Stefano antlaşması XIX. yy. sonları XX yy. başlarında Balkan devletleri Balkan devletlerinin Osmanlı devleti tarafından ezilişi Milli özgürlük hareketi 19. 20 YY arası Osmanlı Devleti Osmanlı Devleti’nin 1. Dünya savaşına girişi
10	Cihan Tarihi	57,58,120,121,122	1918-1939 yıllarında Türkiye 1946-1991 yıllarında Türkiye
11	Cihan Tarihi	90,91,92,93,9433,34,35,38,39	-1991-2017 Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti -1991-2017 yıllarında Kafkasya Devletleri Azerbaycan Cumhuriyeti, -1991-2017 yıllarında Merkezi Asya Devletleri, Kazakistan Cumhuriyeti, Türkmenistan, Kırgızistan Cumhuriyeti

Tablo 7: Özbekistan Ders Kitaplarında Türk Tarihi ve Kültürüne İlişkin Görseller

Sınıf	Kitaplar	Sayfa	Türk Tarihi ve Kültürüne İlişkin Görseller
7,8,9,10,11,12	Özbekistan Tarihi (7) Cihan Tarihi (7,8,9,10,11,12)	141	Türk Askerleri görseli
		144	Kırım Savaşı
		102	Ebu Mansur El Maturidi Türbesi
		100	Ebu İso Muhammed at-Termizi Türbesi
		96	El Bruni portresi
		95	Farabi Portresi
		95	İbni Sina Portresi
		84	XVII. YY. Osmanlı İmparatorluğu haritası, Sultan 1. Selim Portresi
		85	Evliya Çelebi portresi
		123	Yıldırım Beyazıd ve Timur’un Ankara Savaşıyla ilgili bir minyatür
		122	Osmanlı askerleri resmi
		33	Azerbaycan haritası ve Ebulfayz Elchibey Portresi
		35	Geydar Aliyev Portresi
		38	Nursultan Nazarboyev ve Saparmurod Niyazov Portreleri
		91	Türkiye haritası
		120	Turgut Özal portresi
		58	Sevr Anlaşması haritası
		57	Atatürk portresi

Özbekistan’da okutulan tarih ve edebiyat kitaplarında, ortak kültüre ait mimari eserler, önemli şahsiyetler, devletlerin ortak geçmiş tarihleri, antlaşmalar, edebi eserler, gelenek ve örflerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Özbekistan’daki tarih ve edebiyat kitaplarında daha çok iz bırakan önemli şahsiyetlere yer verilmektedir. Türkmenistan’da okutulan ders kitaplarında Türk tarihi ve kültürüne ilişkin bulgular aşağıda Tablo 8’de yer almaktadır:

Türkmenistan’da İncelenen Ders Kitapları

Tablo 8: Türkmenistan Ders Kitapları

Sınıfı	Kitabın Adı	Türk Tarihi ve Kültürüne İlişkin Notlar/Görseller
6	Orta Asırlar Tarihi	Malazgirt Savaşı Alparslan Sultan Sencer Mahmut Gazneli Dandanakan Savaşı Yavuz Sultan Selim Kanuni Sultan Süleyman Büyük Selçuklu Türkmen Devletinin Bayrağı ve Haritası Orhan Gazi, Ertuğrul Gazi, Osman Gazi, Selim Yavuz XIV. Asırda Türkmenler Karahanlılar devleti ve haritası Akkoyunlu devleti ve haritası Eyyubi Türkmen devleti ve haritası Sultan Sencer türbesi Konstantinapol’un alınması Fatih Sultan Mehmet Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Dönemi
8	Dünya Tarihi	Mektebi Tıbbiye Jön Türkler 1876 Anayasası
8, 9	Dünya Tarihi Orta Asırlar Tarihi	Lozan Antlaşması Kurtuluş Savaşı Anadolu’nun işgali Yunan ordusunun işgali Mustafa Kemal Atatürk Osmanlı’nı dağılması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması II. Abdulhamit Kümbet Anew mescidi İbni Sina Hoca Ahmet Yesevi El Biruni El Farabi El Harezmi Hatin Savaşı Gazneliler ve bayrağı Bilge Kül Kadir Han Türkmen ve Haçlı Savaşları/Sultan Selahaddin Minyatür sanatı Lokmana ait kitap sayfası Orhun Abideleri

Tablo 8’e göre, Türkmenistan’da okutulan tarih kitaplarında, ortak kültüre ait mimari eserler, önemli şahsiyetler, devletlerin ortak geçmiş tarihleri, antlaşmalar, edebi eserler, gelenek ve örflerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Türkmenistan’daki tarih kitaplarında da daha çok iz bırakan önemli

şahsiyetlere yer verildiği görülmektedir. Azerbaycan'da okutulan ders kitaplarında Türk tarihi ve kültürüne ilişkin bulgular aşağıda Tablo 9'da yer almaktadır:

Azerbaycan'da İncelenen Ders Kitapları

Tablo 9: Azerbaycan Ders Kitapları

Sınıf	Kitabın Adı	Sayfa	Türk Tarihi ve Kültürüne İlişkin Notlar/Görseller
7	Coğrafya	116	Türk dünyası birliği
9	Coğrafya	132	Türk halklarının yayıldığı araziler
7	Umumi Tarih	7	Türk halklarının büyük göçü
		13	Göktürk hakanlığı ve onun varisleri
		19	Avarlar, Hazarlar, Bulgarlar
		25	Büyük İpek yolu
		43	Türk ve Kafkas halklarının hazinesi İslam
		48	Selçuk İmparatorluğu
		57	Cengiz Han
		63	Osmanlı İmparatorluğu
		72-75	Şarkın Nadir İncileri: Uluğ Bey (Özbekistan), Ömer Hayyam (Türkmenistan), Kaşgarlı Mahmut (Kırgızistan)
		75	Mimari; Emir Teymur'un Kümbeti, Topkapı Sarayı
8		44	Osmanlı devletinin zayıflaması
		72	Türk ve Kafkas halklarının medeniyeti
9		8	Osmanlı İmparatorluğu
		15,70,107	Kafkas ve Türk Dünyası
		42	Birinci Dünya Savaşı
		107	Kazakistan
		108	Türkmenistan
		109	Tataristan
		109	Kırım Türkleri
		110	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
		111	Türkiye Cumhuriyeti
11		22	Osmanlı İmparatorluğu
		39	Birinci Dünya Savaşı
		67	Türkiye İran
8	Azerbaycan	Kapak	Milli manevi değerler üzerine HEYDƏR ƏLİYEV özlü sözü
10	Tarihi	41	Sasaniler
		68	Orta Asırlarda sosyal hayat
		77	Selçuklular
		97	Hülagular
		105	Karakoyunlular
		109	Akkoyunlular
		127	Safeviler
8	Edebiyat	45	Dede Korkut
		86	Fuzuli
		95	Köroğlu
		165	Muhammed Hadi Türk'ün Nağmesi
		178	Mehmet Akif Ersoy/İstiklal Marşı
9		168	Bahtiyar Vahapzade
10		8	Söz sanatımız manevi servetimiz
		38	Nizamı Gencevi
		64	Şah İsmail
		80	Fuzuli/Leyla ve Mecnun

Tablo 9'a göre, Azerbaycan'da ders olarak okutulan edebiyat, tarih, coğrafya kitapları incelendiğinde Türk Dünyası edebiyatı ve kültürüne ilişkin birçok ortak nokta yer almaktadır. Ortak kültüre ait mimari eserler, önemli şahsiyetler, devletlerin ortak geçmiş tarihleri, antlaşmalar, edebi

eserler, gelenek ve örflerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Azerbaycan kitaplarında diğer Türk devletlerine ilişkin bilgi diğerlerine göre daha az görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan'daki okullarda eğitim-öğretimde ders olarak okutulan tarih, edebiyat, coğrafya, sanat tarihi gibi ulaşılabilen kitaplarda Türk tarih ve kültüründe ortak yönler incelenmiştir. Tarih, edebiyat, sanat Türk kültürünün unsurları olarak kabul edilmektedir (Gökalp, 1940: 30; Göksel, 1987: 101; Kafesoğlu, 1984, akt. Bay vd., 2017:56; Memiş ve Köstüklü, 2005: 1-2). Araştırma kapsamında incelenen kitaplara göre ortak öğeler şunlardır: Köroğlu, Fuzuli, Leyla ve Mecnun, Dede Korkut, Bahtiyar Vahapzade, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler, Sasaniler, Orta Asırlarda sosyal hayat, Selçuklular, Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı, Uluğ Bey, Ömer Hayyam, Kaşgarlı Mahmut, Türk halklarının büyük göçü, Göktürk hakanlığı ve onun varisleri, Avarlar, Hazarlar, Bulgarlar, Büyük İpek yolu, Türk ve Kafkas halklarının hazinesi İslam, Orhun Abideleri, Minyatür sanatı, İbni Sina, Hoca Ahmet Yesevi, El Biruni, El Farabi, El Harezmi, Mustafa Kemal Atatürk, Osmanlı'nı dağılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, Karahanlılar devleti ve haritası, Akkoyunlu devleti ve haritası, Divan-ı Lügati't Türk, Eyyubi Türkmen devleti ve haritası, Sultan Sencer türbesi, Malazgirt Savaşı, Alparslan, Sultan Sencer, Mahmut Gazneli, Dandanakan Savaşı, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Büyük Selçuklu Türkmen Devletinin Bayrağı ve Haritası, Orhan Gazi, Ertuğrul Gazi, Osman Gazi, Yavuz Sultan Selim, Yusuf Has Hacı, Kaşgarlı Mahmut, Ahmet Yükneki, Talas savaşı, İlk Türk kitabeleri, Tonyukuk-Kültegin, Kutadgu Bilig, Runik yazılar, Atabetül Hakayık, Balbal, Alp Er Tunga, Oğuz Kağan, Şu, Ergenekon, Bozkurt, Türeyiş destanları, Satuk Buğra Han, Manas, Cengiz Han, Timur Battal Gazi, Danişmend Gazi, Köroğlu Destanları, Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının kazanmalarıdır.

Araştırma kapsamında görüşlerine başvuru uzmanlar bu ortak öğelerin Türk Kültürünün öğrenilmesi adına yeterli olabileceğini ifade etmektedirler. Türkiye'de üniversitelerde öğrenim gören Türkmenistanlı öğrencilerle yapılan bir çalışmada, bu öğrencilere göre ülkelerindeki sosyal bilgiler ile ilgili derslerde ulusal değerler ve uluslararası kültürler hakkında bilgi verilmektedir (Oran 2019: 196). Bu araştırma da bu sonucu desteklemektedir. Ancak araştırmalar öğrencilerin Türk Dünyası'nı yeterince tanımadığını, Türk kültürünü, coğrafyasını yeterince bilmediğini göstermektedir (Aksoy & Karaçalı, 2015: 1; Topal & Sezer, 2016: 110; Turgut vd., 2019: 79; Ulusoy, 2010: 375). Bunun nedenleri arasında her ne kadar derslerin içerik düzenlemesi (Topal & Sezer, 2016: 111) ve öğretmenlerin kendilerini güncelleme sorunu (Ulusoy, 2010: 375) gösterilse de sorun Türk Dünyası farkındalığından ve tarih, edebiyat, sanat öğretimi yaklaşımından kaynaklanabilir. Zira başka bir araştırmada (Turan, 2015:139) tarih öğretmenlerinin öğrencilere bilgi aktarmada değil de tarihçilik becerileri kazanımlarını daha düşük düzeyde gerçekleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum derslerin işlenişine ilgili olabilir. Bir diğer araştırmada Kırgız eğitim sisteminde ezberciliğin olması sorun olarak görülmektedir (Şişman vd., 2009: 135). Eğitimde ezber tüm sistemlerin sorunu olarak durmaktadır. Özellikle ezber, tarih öğretiminde temel problem olarak ele alınmaktadır (Yıldız, 2003: 181). Eğitim sorunları sebebiyle kültürün öğretiminde eksiklik sorun olarak durmaktadır. Oysa Türk Dünyası'nda eğitim sistemlerinde Türk kültürünün eğitime ve öğretime ilişkin yasal dayanaklar bulunmaktadır. Türkiye de eğitimde Türk Kültürü'nün yasal dayanakları şöyledir:

Anayasanın 42. Maddesi'nde geçen; "Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez" ifadesiyle Türkçe koruma altına alınmıştır.

Yine Milli Eğitim Temel Kanunu'na (1973: 5101) göre Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarında geçen;

"Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan",

“Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır”.

ifadelerinde dört defa Türk ismi geçmektedir. Amaçlarda iki defa kültür geçmekte ve kültürel kalkınmadan söz edilmektedir. Görüldüğü üzere Türk eğitim sistemi Türk toplumuna ve kültürüne hizmeti amaç edinmiştir.

Yine Türk milli eğitiminin ilkelerinde geçen VII – Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği başlığında eğitim sisteminin ders kitaplarında milli ahlak, milli kültür, milli birliğin korunması, Türk dilinin korunması ve öğretilmesine vurgu yapılmaktadır. Ortaöğretim kurumları yönetmeliğinde de “Madde 7- (1) Ortaöğretim kurumları; a) Öğrencileri bedenî, zihnî, ahlâkî, manevî, sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştirme; b) Öğrencileri ortaöğretim düzeyinde ortak bir genel kültür verme” ifadeleriyle kültürün korunması ve öğretilmesi güvence altına alınmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, 2013).

Yukarıda görüldüğü üzere Türkiye Anayasası’ndan eğitim kanunu, eğitimin ilkelerinden yönetmeliklere kadar eğitimde Türk kültürünü koruma, öğretme konusu teminat altına almıştır. Benzer şekilde Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Eğitimin Genel Amaçları incelendiğinde benzer noktaların önemsendiği görülmektedir:

Azerbaycan eğitim sistemindeki devlet politikasının ve yapılmakta olan tüm reformların nihai amacı çok yönlü, kapsamlı, sağlam bilgiye sahip, yetenekli, alanında uzman, kültürlü, kendi geçmişine ve soy köküne bağlı, milli ve manevi değerlerine sahip, milli bağımsızlık ve demokratik ananelere bağlı, gelişmekte olan dünyaya hızlı entegre olabilen, vatanını, milletini seven, vatandaş haklarına saygılı, vatanı Azerbaycan’ı dünyanın gelişmekte olan ülkeleri arasına katmaya azimli bir insan yetiştirmektir (Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Kanunu, 1993:1-2, Okutan, 1996: 97’den).

Amaçlar incelendiğinde soy köküne bağlılığın vurgulandığı, milli ve manevi değerlerin teminat altına alındığı görülmektedir. Azerbaycan’da okutulan Azerbaycan Tarihi (8) ders kitabının kapak sayfasında yer alan HEYDÖR ƏLİYEV’in “Bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz, bizim tarixi, milli köklərimiz, bizim dilimiz və dinimiz – hamısı bizim milli ideologiyamızın böyük bir hissəsidir, böyük bir qoludur” ifadesi birlik ve bütünlüğün mesajı olarak görülebilir. Yine Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Hakkında kanunu (30 Nisan 2003, No; 92) 4. maddesinde; “devletin eğitim siyasetinin milli ve kültürel değerlerle örtüşen insanlık değerlerini önceleme, milli, bilimsel ve uluslararası başarılarla yönelme amaçlarını gütmeye” ifadelerinde de kültürel ve milli değerlere vurgu bulunmaktadır (Topchubayev, 2012: 48).

Ulaşılabilen kaynaklar göstermektedir ki, Türk dünyasında yer alan devletler kendi kültürlerini eğitim-öğretimde yasal güvenceye almaktadırlar. Çünkü kültür bir topluluğun ürettiği her şeydir. Türk kültürü Türk Dünyası’nın garantisi durumundadır diyen Çeltikçi (2010:511), Türk olarak uluslararası alanda bir kalabilmenin ve birliktelik ruhunu yaşatmanın önemine vurgu yapmaktadır. Kültür, bir milletin meydana getirdiği maddi ve manevi unsurların bütünü (Gökalp, 1940: 30; Göksel, 1987: 101; Kafesoğlu, 1984, Bay vd., 2017:56’dan) olarak kabul edilmekte ve özelliklerinin; birleştiricilik, ileriye taşıyıcılık, şahsiyet, ahenkli bir bütün, yaşayış tarzı, ayakta tutma vs oldukları görülmektedir. Bu açıdan kültür birlik olma, var olma ve gelecek paydasıdır. Türk Dünyası’ndaki devlet, topluluklarının ayrışmalarının nedeni ortak değerler olarak bilinen milliyet, dil, din, tarih kültürden uzaklaşmalarıdır. Bu uzaklaşmada Çin ve Rusya’nın politikalarının etkisi büyüktür. 1991 yılından sonra bağımsızlığına kavuşan devletlerin bir araya gelmesi için tarihi bir fırsat doğmuştur. Bunun için akıl ve gönül birlikteliği ile stratejiler oluşturulması gerekir. Bu fırsatı kültürel kimlik ve aynı etnik köken destekleyecektir (Alyılmaz, 2015: 70). Doğanay (1995: 23), Türk Dünyası arasında bağ kurmanın yolunun sadece dil ve edebiyat araştırmalarından geçmediğini belirterek bu coğrafyanın her türlü kaynağının araştırılması, potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve iktisadi bir bağ kurulmasının önemine vurgu yapmaktadır. Tüm

bunlarla beraber Gömeç (2007: 114), Türkiye'nin uzlaşmacı tavrıyla çevredeki problemleri çözmede ve diğer Türk devletleriyle ilişkileri sağlamlaştırmada başrol oynaması gerektiğini ifade etmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen kitaplarda konu başlıkları ele alınmıştır. Konu başlıkları olarak ortak kültür verilmekle birlikte konuların içeriklerinin incelenmesi başka bir araştırmanın konusudur. Araştırma kapsamında Türk kültürüne ilişkin konu başlıkları detaylı verilmeye çalışılmıştır. Bunun nedeni oluşturulacak ortak ders kitapları için örnek teşkil edebilir.

Türk Dünyası'nda bugün birliğe oldukça fazla vurgu yapıldığı görülmektedir. Türk birliği ve bütünlüğü anlamında incelenen kitaplarda yer alan başlıklar ele alındığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Türk Dünyası vurgusu ve kültürünün öğretilmesinin Türkiye'de ders olarak okutulan kitaplarda daha çok yer aldığı görülmektedir. Türkiye'deki kitaplarda Türk Tarih tezi, bağımsızlığa ulaşan Türk devletleriyle yapılan çalışmalar, araştırma vakıfları, teşkilatlar, Turancılık doğrudan konu başlığı olarak görülmektedir. Kırgızistan'da yer alan kitaplar incelendiğinde; soy bilimi, Türk ve Türkleşme kavramları, Turan partisi gibi başlıklara yer verildiği görülmektedir. Özbekistan kitaplarında milli özgürlük hareketi başlığını, Azerbaycan'daki kitaplarda ise, Türk dünyası birliği, söz sanatımız manevi servetimiz başlıkları yer almaktadır.

Beş farklı Türk devletinin kitaplarından Türk tarihi ve kültürüne ilişkin ortak unsurların incelendiği araştırmanın sonuçlarına dayalı şu öneriler geliştirilebilir:

- Türk Dünyası üzerine yapılan araştırmalar sınırlıdır. Bu sınırlılık hem azlık anlamında hem de erişimde olduğu görülmektedir. Türk Dünyası araştırmaları çoğaltılabilir ve teşvik edilebilir.
- İlgili literatür incelendiğinde, Türk Dünyası'nda birlik, bütünlük anlamında bütünleşme konusunda bir görüş birliği oluşmuş durumdadır. Özellikle 1991 yılından sonra bağımsızlığın elde edilmesiyle birliğin ve bütünlüğün önemine sürekli bir vurgu görülmektedir. İncelenen ders kitaplarında ortak kültüre ilişkin bilgi yeterli düzeyde olmasına rağmen kültürel bütünlük ve birlik konusunun çok az yansıdığı görülmektedir. Ortak tarih kitabı yazma ve seçmeli ders kitabı okutma çalışması da bu eksikliğin giderilmesine yönelik çalışma olarak görülmektedir. Ortak edebiyat kitabının da ders okutulması önerilmektedir (Polat 2019: 274).
- Kitaplar incelenirken dil konusu da sorun oluşturmıştır. Ders kitaplarında Türk dili üzerine yeterli düzeyde bilgi yer alırken, aynı kültürün insanların birbirlerinin çalışmalarını anlama konusunda zorluk çekmeleri de kültürel birliğin önünde engel teşkil edebilir. Bu yüzden dilde ortaklaşma çalışmaları yapılabilir. Benzer şekilde Savaş (2009: 283) eğitim adına Türk Dünyası'nda ortak alfabe önermektedir.
- Araştırma kapsamında incelenen kitaplarda ortak noktalar detaylı verilmeye çalışılmıştır. Burada amaç ortak kitap konusunda çeşitli derslere ışık tutacağı düşüncesidir. Bu araştırmada yer alan ortak başlıklar hazırlanacak ortak derslerin de başlığını oluşturabilir.
- Araştırma kapsamında incelenen kitaplarda Türk kültürüne ilişkin bilgi alan uzmanları tarafından yeterli görülmektedir. Ancak araştırmalar göstermektedir ki, Türk Dünyası hakkında öğrencilerin bilgi düzeyleri yetersizdir. Bunun için bu derslerin öğretimi konusunda da bir komisyon kurularak Türk toplumunda tarih, edebiyat, sanat derslerinin özel öğretimi konusunda ortak ilkeler oluşturulabilir.
- Bu araştırmada kitaplarda Türk kültürü konu başlığı olarak incelenmiştir. Başka bir çalışmada konular içerikleri açısından araştırılabilir.
- Bu araştırmada kitaplarda Türk kültürü konu başlığı olarak incelenmiştir. Ancak Türk Dünyası Entegrasyonu konusu uzun yıllardır çalışılmasına rağmen bu alanda yeterince yol alınmadığı

görülmektedir. Bu konuda Türk Cumhuriyetlerinde görev yapan Tarih ve Edebiyat dersi öğretmenleriyle başka bir çalışma yapılabilir.

Kaynakça

- Aksoy, B. & Karaçalı, H. (2015). 7. Sınıf öğrencilerinin zihin haritasında Türk dünyası algısı. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4, 1-14. <https://doi.org/10.46778/goputeb.732565>
- Alyılmaz, C. (2015). Türk dünyası vatandaşlığına doğru. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 69-76. <https://doi.org/10.19060/gav.379576>
- Aslan, E. (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ders kitapları. *Eğitim ve Bilim*, 35(158), 215-231.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Kanunu (1993). Öğretmen Yay.
- Bay, E., Alimbekov, A., Mete, M., Cücük, E. & Yokuş, E. (2017). Türk dünyası birliği algısı. *Akademik Bakış*, 11(21), 55-85
- Büyükbay, N. (2017). Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Eğitim İlişkileri <http://irs-az.com/new/files/2017/212/2668.pdf>. Erişim tarihi: 11.03.2020.
- Çeltikçi, O. (2010). Türk dünyası kültüründe doğum üzerine ortak uygulamalar. *Journal of Azerbaijani Studies*, 511-521.
- Doğanay, H. (1995). Türk dünyasının siyasi sınırları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3, 23-56.
- Dündar, H. (2016). *Türk dünyasında eğitim*. Pegem.
- Ergün, M. (1997). Azerbaycan eğitim sistemi. *Kuram ve Uygulama Eğitim Yönetimi*, 12(12), 499-514.
- Gökalt, Z. (1940). *Türkçülüğün Esasları*. Arkadaş Mat.
- Göksel, B. (1987). "Kültür". *Milli Kültür Dergisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı 56.
- Gömeç, S. (2007). Türkiye- Türk Cumhuriyetleri ilişkileri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 114-131.
- Kavak, Y. & Baskan, G. A. (2001). Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve akraba topluluklarına yönelik eğitim politika ve uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 92-103. https://doi.org/10.1501/egifak_0000001008
- Memiş, E. & Köstüklü, N. (2005). *Yeni ve yakınçağda Türk dünyası*. Çizgi Kitabevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği (2013). <https://www.mevzuat.gov.tr> Resmi Gazete 287587. Erişim tarihi: 11.04.2019.
- Millî Eğitim Temel Kanunu (1973). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> Resmi gazete 12, 5101-5113. Erişim Tarihi: 11.04.2019.
- Muradov, N. (2011). Türk dünyasının millî-manevi değerleri ve Bahtiyar Vahabzade. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 31, 101-129.
- Okutan, M. (1996). Azerbaycan eğitim sistemi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 5(5), 97-108. <https://doi.org/10.14527/9786053644309>
- Oran, M. (2019). Türkmen öğrencilerin Türkmenistan'da ortaokullarda sosyal bilgiler kapsamında okutulan dersler hakkındaki görüşleri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 191-198. <https://doi.org/10.18506/anemon.454063>

- Özdağ, M. (2001). *Türkiye ve Türk dünyası jeopolitiği üzerine*. ASAM.
- Özkan, N. (2007). *Türk dilinin yurtları* (2. Baskı). Akçağ.
- Polat, N. H. (2019). Türk dünyasının entegrasyonunda lise edebiyat tarihi kitaplarının yeri. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 91, 255-278. <https://doi.org/10.12995/bilig.9111>
- Saray, M. (1999). *Yeni Türk cumhuriyetleri tarihi*. Türk Tarih Kurumu.
- Savaş, S. (2009). Türk dünyasında eğitim alanındaki gelişmeler ve yenilikler. *Journal of Azerbaijani Studies*, 10-12, 269-283.
- Şişman, M. & Arı, A. (2009). Kırgızistan'da eğitimin temel problemleri ve öğretmenlerin hizmet içi eğitim ihtiyacı. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21), 133-147.
- Topal, E. & Sezer, A. (2016). Üniversite öğrencilerinin türk dünyası coğrafyasına ilişkin farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 96-113. <https://doi.org/10.14781/mcd.08328>
- Topchubaeu, K. (2012). *Adeu dersi öğretmenlerinin yeterlilikleri: Oş ili örneğinde bir alan araştırması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Turan, R. (2015). Tarih öğretmenlerinin lise tarih derslerinin genel amaçlarının öğrencilere kazandırılma düzeylerine ilişkin görüşleri (Ankara İli Örneği). *Turkish Journal of Educational Studies*, 2(3), 139-180.
- Turgut, T. & Kaymakcı, S. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Türk dünyasına ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 19(1), 37-86.
- Ulusoy, K. (2010). İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Türk dünyası ve Türk cumhuriyetlerine yönelik tutum ve düşünceleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, 357-377.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yıldırım, İ. (2015). *Türkiye'nin Türk dünyası politikaları: Bağımsız Türk cumhuriyetleri ile ilişkiler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Yıldız, Ö. (2003). Türkiye'de tarih öğretiminin sorunları ve çağdaş çözüm önerileri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 181-190. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.450351>

İncelenen Kitapların Kaynakçası

- Jumadurdu, A. (2017). *Orta Asırlar Tarihi*. 6. Sınıf ders kitabı.
- Orazpolat, E. (2009). *Orta Asırlar Tarihi* 8. Sınıf ders kitabı.
- Orazpolat, E. (2009). *Orta Asırlar Tarihi* 9. Sınıf ders kitabı.
- Jumamurat, G. (2009). *Dünya Tarihi* 9. Sınıf ders kitabı.
- Muhammadjonov, A. (2017). *Özbekistan Tarihi*. 7. Sınıf.
- Salımov, T.O. & Sultonov, F.E. (2017). *Cihan Tarihi*. 7. Sınıf.
- Farmanov, R., Jorayev, U. & Ergasev, S., H. (2019). *Cihan Tarihi*. 8.sınıf.
- Lafasov, M., Jorayev, U., Xoliqov, E. & Qadırova, D. (2019). *Cihan Tarihi*. 9. Sınıf.
- Ergashev, S., Xodjayeov, B. & Abdullayeov, J. (2017). *Cihan Tarihi*. 10.sınıf.
- Ergashev, S., Xodjayeov, B. & Abdullayeov, J. (2018). *Cihan Tarihi*. 11.sınıf.

- Osmonov, Ö., Kerimova, Ş. & Cırgalbekova, G. (2018). *Kırgızistanın cana Düynönün Tarihi*. Print Ekspres.
- Osmonov, Ö., Kerimova, Ş. & Cırgalbekova, G. (2018). *Kırgızistanın cana Düynönün Tarihi*. Okuu.
- Çorotegin, T. & Ömürbekov, T. (2017). *Kırgızistanın Tarihi IX-XVIII kk*. İmak.
- Osmonov, Ö. & Kerimova, Ş. (2004). *Orto Kılımdar Tarihi 7*. Şam.
- Çorotegin, T. & Ömürbekov, T. (2009). *Kırgızistanın Tarihi 8*. Continent.
- Dötaliev, A., İmankulov, M. & Saalaev, Ö. (2015). *Cangı Tarih 8*. Okuu.
- İmankulov, M. (2012). *Kırgızistanın Tarihi: XX-XXI. Yy. 9*. Okuu.
- Ömürzakova, T. (2012). *Songku Tarih: XX. k. 9-Klass*. Okuu.
- Osmonov, Ö. & Mırzakmatova, A. (2012). *Kırgızistanın Tarihi: Urunttuu Uçurlar (Bayırkı Doordon XIX k. Ortosuna Çeyin 10*. Okuu.
- Osmonov, Ö. & Elebesova, A. (2012). *Düynö Tarihi: Urunttuu Uçurlar (Bayırkı Doordon XIX k. Ortosuna Çeyin 10*. Okuu.
- Osmonov, Ö. & Mırzakmatova, A. (2012). *Kırgızistanın Tarihi: Urunttuu Uçurlar (XIX k. Ortosunan Azırkı Küngö Çeyin 11*. Okuu.
- Elebesova, A. & Osmonov, Ö. (2012). *Düynö Tarihi: Urunttuu Uçurlar (XIX k. Ortosunan Bizdin Küngö Çeyin) 10*. Okuu.
- Smanbaev, A. & İşkeev, N. (2007). *Kırgız Adabiyatı 6*. Okuu.
- Alimov, B. & Mamıtov, A. (2015). *Kırgız Adabiyatı 7*. Okuu.
- Turdugulov, A. & Otorbaev, B. (2015). *Kırgız Adabiyatı 8*. Okuu.
- Karacan, A., Şele, M. F. & Söyleyici, V. (2019). *Sanat Tarihi*. MEB.
- Yücel, İ., Türkyılmaz, M. & Sağır, S. (2019). *Türk Dili Edebiyatı 9*. MEB.
- Karaca, D., Filazi, G., Baycanlar, M., Bozbıyık, N. & Çuhadar, S. (2019). *Türk Dili Edebiyatı 10*. MEB.
- Yücel, İ., Türkyılmaz, M. & Sağır, S. (2019). *Türk Dili Edebiyatı 11*. MEB.
- Karaca, D., Filazi, G., Baycanlar, M., Bozbıyık, N. & Çuhadar, S. (2019). *Türk Dili Edebiyatı 12*. MEB.
- Yüksel, E., Kapar, M. A., Bağcı, Ö., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L. & Yıldız, S. (2019). *Tarih Ders kitabı 9*. MEB.
- Yüksel, E., Kapar, M. A., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L., Ardıç, M. & Yıldız, S. (2019). *Tarih Ders kitabı 10*. MEB.
- Yüksel, E., Kapar, M. A., Bağcı, Ö., Şahin, K., Şafak, L., Ardıç, M. & Ardıç, Y. (2019). *Tarih Ders kitabı 11*. MEB.
- Çevik, A., Koç, G. & Şerbetçi, K. (2019). *Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük 12*. MEB.
- Aliyev, S., Hasanov, B. & Mustafayeva, A. (2017). *Edebiyat 10*. Neşr. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.
- Aliyev, T., Ağalarov, P., Quliyev, N., Qasimov, E., Babayev, F., Hüseyinov, E., Esedov, K. & Menmedov, R. (2017). *Azerbaycan Tarihi. 10. Şarq-qarp*. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.

-
- Ağalarov, P., Hetenov, R., Quliyev, N., Cabbarov, H. & Hüseynov, E. (2018). *Umumi Tarih 11*. Şarq-qarp. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.
- Mahmutlu, Y., Necefli, T., Memmedov, K., Behremova, S. & Ağayev, S. (2016). *Umumi Tarih 9*. Azerbaycan Cumhuriyeti Tahsil Nazırlığı, Baki: Şarq-qarp. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.
- Hesenov, B., Mustafayeva, A., Eliyev, S. & Verdiyeva, N. (2016). *Edebiyyat 9*. Azerbaycan Cumhuriyeti Tahsil Nazırlığı, Baki: Neşr. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.
- Elizade, E., Sultaneyeva, N., Aktoprak, İ. & Şabanova, Y. (2016). *Coğrafiya 9*. Neşr. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.
- Mahmutlu, Y., Aliyev, Q., Hüseynova, L., Elişova, H., Cabbarov, H., Musayeva, E. & Behramova, S. (2017). *Azerbaycan Tarihi 8*. Neşr. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.
- Hesenov, B., Aliyev, S., Verdiyava, N., Mustafayeva, A. & Memmedova, S. (2015). *Edebiyat 8*. Neşr. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.
- Mahmutlu, Y., Necefli, T., Hüseynova, L., Necefli, G., Xubyarov, B., Ağayev, S. & Kerbaloyeva, A. (2018). *Umumi Tarih 8*. Neşr. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.
- Mahmutlu, Y., Hüseynova, L., Xubyarov, B., Ağayev, S., Behremova, S. & Alişova, H. (2018). *Umumi Tarih 8*. Neşr. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.
- Qaribov, Y., Seyfullayeva, N., Hümbatova, Ş., Şabanova, Y. & İsmayılova, T. (2018). *Coğrafiya 7*. Neşr. <http://www.e-derslik.edu.az/>. Erişim tarihi: 8 Mart 2020.